

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
 ת.ד. 17209 תל אביב 6117102
cracowassociation@gmail.com
 טלפון : 054-4436366, פקס : 09-9579540
<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>
www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 99, אפריל 2015, ניסן תשע"ה

פסח שמח ואביב בלוח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

תלמידי תיכון עירוני ה' והנהלת בית הספר מארחים את יוצאי קהילת קרקוב בטקס אזכרה שנתית לניספי הקהילה

האזכרה תתקיים ביום חמישי 16 באפריל 2015, כ"ז בניסן תשע"ה, התכנסות בשעה 17:00 באולם הגדול בבית הספר האירוע יהיה בסימן 70 שנה לסיום המלחמה באזכרה יוקרנו שמות ותמונות של הניספים "לכל איש יש שם".

תערוכת על יהודים בקרקוב המודרנית

התערוכה "הארכיטקטים של קרקוב המודרנית – יהודים במועצת העיר, בכלכלה ובכספים בשנים 1866-1939" נפתחה במחצית מרץ בבית הכנסת הישן שברחוב שרוקה 24 בקז'ימייז. התערוכה מספרת את סיפור השתלבותם של חברי הקהילה היהודית בשינויים שהתחוללו בעיר החל ממחצית התקופה של המונרכיה האוסטרו-הונגרית ועד לפרוץ מלחמת העולם השנייה. התערוכה תהיה פתוחה עד 25 באוקטובר 2015.

עד לשנת 1866 היו היהודים מכונסים בקהילתם, והחל משנה זו החלו להבחר למועצת העיר, ללשכות המסחר, התעשייה ולהנהלות הבנקים. היו אלה תעשיינים, סוחרים, רופאים, עורכי דין, פוליטיקאים ופעילים חברתיים שהשפיעו השפעה רבה על החיים המסחריים והתעשייתיים של העיר וסייעו בהפיכתה לעיר מודרנית.

התערוכה מציגה 36 ביוגרפיות של אנשים שפעלו לטובת הכלל והשתלבו בחברים במועצת העיר, פעלו בתחום הכלכלי והכספי והבנקאות: איגנצי אהרנפרייס, יוסף אוטינגר, יוליוש אפשטיין, תדאוש אפשטיין, גוסטב באזס, ארתור בניס, יהודה בירנבוים, אדולף גרוס, אברם גומפלביץ, לודביג גומפלביץ, מאוריצי דטנר, ברוניסלב דרובנר, יוסף דרובנר, רומן דרובנר, לאון הורוביץ, מאוריצי הורוביץ, ברנרד וקטל, יונתן ורשאוור, נורברט וסרברג, שמואל טיילס, יעקב יודקביץ, איגנצי לאור, לודביג לוסטגרטן, איגנצי לנדאו, רפאל לנדאו, אברהם מרגוליס, אדולף מייזלס, אלברט מנדלסבורג, שמעון סמלזון, יוסף סרה, רודולף פרולינג, יהודה צימרמן, וילהם קורנגולד, ארנולד רפפורט, יואכים ריטרמן, יוסף רוזנבלט, איגנצי שברצברט, שמואל שכטר, משה שמלקס.

פתיתים,

מספרים שכאשר הסכים סוף סוף הרב קורניצר לקבל על עצמו את תפקיד רב הקהילה, והגיע בשנת 1925 לקרקוב, החליטו נכבדי הקהילה לרתום עצמם לכרכרה שהביאה את הרב המכובד לעיר, במקומם של הסוסים.

קבוצה של יותר מ-30 ניצולי שואה יהודים מקרקוב ביקרו במהלך חודש מרץ בישראל. היה זה לרובם ביקור ראשון בארץ, והם סיירו בה לאורכה ולרוחבה. בין היתר ביקרו ב"יד ושם", בכנסת, בים המלח ובכותל המערבי. את הסיור ארגן ומימן JCC קרקוב באמצעות תרומות שגויסו בפרוייקט מיוחד, המתקיים כל שנה, Ride for the Living.

מאות אנשים גדשו את ככר גיבורי הגטו ברובע פודגוז'ה בקרקוב ביום ראשון ה-15 במרץ, וצעדו לפלשוב, למקום בו היה מחנה הריכוז שבו רוכזו רבים מאד מיהודי העיר. בין הדוברים היו שגרירת ישראל בפולין, גבי אנה אזרי, ראש הקהילה היהודית, מר תדאוש יעקובוביץ, סגן ראש העיר ונציג של המטרופוליט של קרקוב, קרדינל דזיביש.

המוזיאון של יהודי קרקוב בבית הכנסת הישן שברחוב שרוקה עומד לפתוח תערוכה על חיי היהודים בעיר בשנים שאחרי המלחמה. כל מי שיש ברשותו צילומים, תעודות, מסמכים או חפצים שיכולים לשפוך אור על החיים באותה תקופה, מתבקשים להעבירם למוזיאון.

אננה ומיכאל בונים משפחה חדשה

חיפשו מקום קבע לאחר הנדודים שעברו, ולאחר חיפוש של חודשים ארוכים תקעו יתד בקרייה המוריקה, קריית טבעון.

אבי כתלמיד בבית ספר "תרבות" בוילנה התערה מיד בעשייה בארץ, ועבד עד יציאתו לגימלאות במשרד "מבקר המדינה". אמי הקפידה שנאכל היטב ולא נרעב לעולם. את עולם המוסיקה אהבה, תמיד שמעה אופרות, אך לא יספה לנגן עוד על הכלי ממנו בקעו הצלילים, והותירה את הביצוע לדורות ההמשך.

הורי זכו לראות את כל הנכדים שלהם. עזבו אותנו זקופים, נפטרו בהפרש של שלושה שבועות לפני עשרים שנה בדיוק. על המצבה המשותפת שלהם כתבנו "בחייהם ובמותם לא נפרד". "אנה וקסלר 10.9.1914-12.2.1995. זכרון להוריה חיים לייב ושיינדלה רוזנברג ומשפחתה שניספו בשואה" "מיכאל וקסלר 14.3.1910-19.1.1995. זכרון להוריו דב וחיה וקסלר לבית בירק שניספו בשואה". נוף העמק מביט בהם באהבה עוטף אותם לחיקו.

רינה רוטברג

אננה עוזבת את קרקוב ובונה קן חדש

לבנות חיים חדשים, משפחה חדשה בער בעצמותיו. אבי היה פעיל בעליה ב', עבד יחד עם דובדבני, היה רגיש מאוד לעליית יהודי אירופה וצפון אפריקה. היה פעיל מאוד בעליית צפון אפריקה מרומא, ונציה ונאפולי.

דוקטור בצלאל וכסלר, אחיו עטף אותו דאגה, וכמי שהיה אמון בחיפוש אחר "הסיר והמכסה", ניסה להכיר לו בת ישראל חסודה. גניה, אחייניתה של אמי הכירה את בצלאל, וכך הסתייע השידוך בין הורי. כר נרחב של נושאים משותפים חפף בין יקירי. שניהם איבדו את הוריהם, משפחתם, שניהם אהבו להאזין למוסיקה, אמי כמורה לפסנתר טרם המלחמה, ואבי כסוליסט במקלה וילנה. שניהם רצו לחיות חיים חופשיים, לבנות יש מאין, להתחיל חיים מבראשית לבנות ולהיבנות. אבי העפיל לעשור הרביעי לחייו, אמי חשה את החלל והתהום שהביטו בה, החליטו להינשא, וקיימו את שבועת הנישואין "אם אשכחך ירושלים, תישכח ימיני" בערב סוכות 9.10.1949 באירגון הפליטים ברומא.

שנה לאחר הנישואין הגחתו לאוויר העולם, אבי היה עסוק ב"עלייה ב'", והיה צורך לחכות עד סיום העלייה ההמונית לארץ, וגם לחכות שאגדל קמעה.

באוגוסט 1951 הרי הכרמל הביטו בהורי ובי, ואנחנו החזרנו להם מבט אוהב. אחיו של אבי חיכו לו נרגשים ברציף, שספג דמעות אושר באותן שנים. בראשית דרכם גרו הורי אצל אחיו, וכך נחסכו להם שנות מעברה. פעם גרו בקיבוץ "מעלה החמישה" אצל יצחק זקן-האחים, ופעם גרו אצל בצלאל ב"קריית-שטאנט", מה שנקרא היום "קריית אתא". בד בבד

אמי, אננה (חנה) רוזנברג (לימים וקסלר), היתה בת שלושים כשהמלחמה הסתיימה. במשך כמחצית השנה ניסתה לאתר את בני משפחתה בקרקוב. לאחר שנודע לה דבר האסון, ונכחה לדעת שאין לה קרובים בעיר הולדתה, הצטרפה לתנועת ה"בריחה", ודרך האלפים הגיעה לאיטליה, כשהיא מלווה בכלבי שמירה וחיילים יחד עם מאות מבני עמה. בקור, ביום ובלילה עשתה דרכה, העיקר לעזוב את ארץ הדמים, לעזוב את האדמה בה איבדה את יקיריה, ובלבד לא לחזור. חלומה היה לעלות למקום בטוח עבור יהודים.

1946 יחד עם אחייניתה גניה ועם גיסתה סטפה ובתה בת השש, איתם חלקה במשך שנה וחצי מיסתור מפני שיני הרשע, החלה את מסע הנדודים לארץ המובטחת. בקרה בוססה בשביל הפתלתל בהרי האלפים. מראה מלבב של חיים אחרים עם גגות רעפים אדומים, שפה אחרת שלא הכירה נגלה לה, קיבל את פניה. אמי החלה את דרכה בבירה ההיסטורית של ארץ המגף ומצאה עצמה אומרת משפטים כמו "מיד", "רק רגע בבקשה" כשתפקידה במערך היה מרכזי.

בת שלושים, איבדה את כל שהכירה, החלה את צעדיה הראשונים בשפה הלאטינית. חפצת-חיים טיפסה בהרים, הבעירה סיגריה בהר המעשן, חיבקה את החיים ורצתה לגמוע את שנלקח ממנה.

אבי מיכאל וקסלר עשה את דרכו מהרי אוראל דרך צ'כיה, שם נתפס והושם בכלא, ממנו השתחרר בהתערבות אחותו שרה, ששרתה בבריגדה הבריטית. עם היציאה לחופש, והמפגש עם האחים שהגיעו לאיטליה, החל לחפש דרכו. הרצון

שקיעת אחרוני הצללים

649. איש האס.אס. הושיט את ידו, לקח את הטבלה ותיקן את המספר ל-650, הוציא את האקדח וירה ביהודי שעמד לצידו. הגופה התגלגלה וצנחה על השכבה העליונה של ההרוגים.

הגרמני הסתכל מלמעלה על הגווייה הלבושה בשחור על רקע שכבת הסיד הלבנה, פנה ליהודים שעבדו בתוך התעלה ופקד שישאירו את הגווייה הזאת בבגדיה, כי ביום הדין האחרון, כאשר החבורה החשובה של המתים האלה תקום לתחיה, הוא יהיה היחיד הלבוש בשחורים, כראוי לרב יהודי, ויוביל את עמו הנבחר ביום הדין האחרון, ככתוב בכתבי הקודש, לעמק יהושפט...

יוסף בוסק

מתוך "יערות הסנה אכלו", עמ' 216

שיירות של עגלות מלאות גופות נסעו בשורה דרך רחובות העיר עד למחנה פלשוב, שם נחפרה תעלה עמוקה ולתוכה נזרקו גוויות הנרצחים, שורה מעל שורה מכוסה בשכבת סיד. הגופות עירומים, ולאילו הלבושים הורידו את הבגדים. את בגדי הילדים ואת הצעצועים ריכזו בערימה מיוחדת, אותה יכבסו וינקו מכתמי הדם וישלחו לרייך, מתנה לילדי הגרמנים. כדור גומי אחד, מנוקב בקליע, נפסל כלא שימושי ונזרק למטה, בין הבתים.

על פי הבור עמדה חבורת אנשי אס.אס., ולידם יהודי אחד שהחזיק בידו טבלת עץ מחולקת לשלושה טורים: "גבר", "אשה", "ילד", ובכל פעם שנזרקה גווייה לתוך הבור היה מסמן את סוג המת. עם גמר הגווייה האחרונה סיכם את החשבון הסופי, והתברר שמספר הגברים היה

ל"ג בעומר בקרקוב

ל"ג בעומר - יום הזיכרון לרמ"א; צלם: זאב אלכסנדרוביץ, 1930

קרקוב, אנשים ידועי שם, הולכים בנחת כראוי לחשיבותם, אינם נדחקים עם ההמון, שברובו עזב את המקום, מדליקים נרות ומוספים אותם למאות הדולקים על ארבע המצבות המגודרות של משפחת הרמ"א. הם מתפללים בשקט. יש שרואים עצמם כצאצאי משפחת הצדיק, מברכים בתקווה ובאיחולים להיפגש באותו יום בשנה הבאה. עבורם הרמ"א הוא המאור הגדול של יהדות פולין, ולאורו הם הולכים.

אחרי שקיעת החמה ניגשו הנשים, שעמדו במשך היום מרחוק, התקרבו ועמדו מסביב למצבה. לאור הנרות הן נראו כאילו עומדות בתוך להבת אש, מתפללות מעומק נשמתן, בכאב ליבן ואבלות נפשן מתחננות בידיש לרפואה שלמה, פרנסה ועוד.

לצידן מתקרבות, אחרי התפילות, תלמידות הסמינר בית יעקב ועומדות סמוך למצבה, מצביעות בהתרגשות על הפסוק החרוט באבן: "ממשה עד משה לא קם כמשה".

בין הערביים שוב נשמעת חריקת העגלות החוזרות. הכיכר לפני בית הקברות התרוקנה. השקט הלילי הקבוע שב למקומו. ליד בתי הכנסת העתיקים, הבתים הקלופים מיושן והאור הקלוש של פנס לילי שניצב באמצע הכיכר הגדולה, בודד עם אורו העמום.

יוסף בוסק

מתוך: "יערות הסנה אכלו",

עמ' 71-73

במשך מאות שנים היו אירועי ל"ג בעומר מיוחדים לעיר הזאת בגלל מקום קברו של הרמ"א, שבני העיר ראו בו את גאון הגאונים והקדוש שבקדושים. ביום הזה התכנסו אלפים מכל קצות הארץ ומחוצה לה ליד קברו של הצדיק, אשר לפי האגדה נולד ונפטר בל"ג בעומר, חי ל"ג שנים וכתב ל"ג ספרי פרשנות לתורה.

ביום הזה, לפנות בוקר, הופיעו לפני המצבה קבוצות של חתנים אחרי שטבלו במקווה, מלאי התרגשות ומורא, וקראו את כל פרקי התהילים והוסיפו בקשות להצלחת דרכם.

בליל ערב החג נשמעו שאון גלגלי העגלות של הכפריים שהגיעו לכיכר לפני בית העלמין, שהתמלאה ביהודים מהסביבה הקרובה והרחוקה. ביניהם נדחקו הכרכרות המביאות קהל רב מתחנת הרכבת. ברחובות הקרובים עמדו אוטובוסים שהסיעו אנשים מהערים המרוחקות. במעבר עמדו שורות שולחנות של כותבי הבקשות – ה"קוויתלך" – וטורי סלי קש עם מוצרי בייגלך. הקבצנים הניידים מכל קצות הארץ תפסו את מקומם ליד חברים למקצוע מן המקום. אלפי אנשים עמדו ליד השער והמתינו להכנס פנימה.

קבוצות מאורגנות ממקום מגוריהם הלכו ביחד להתפלל, חלקם מפולין, חסידים מוכרים בלבושם, כובעי מצחיה קטנה לראשם, מגפיים גבוהים לרגליהם ובידם מקלות הליכה מעץ לא מעובד, ולגופם אדרת כבדה השומרת מצינת הלילה בזמן הנסיעה בעגלה הפתוחה. בולטים במיוחד, וחסרי מנוחה, היו חסידים ובחורי "חדרים" מקומיים שחבשו כובעים מבד סמט, נעלו נעליים חצאיות עם גרביים לבנות לרגלם, חגורים באבנט בד – אברכי משי המקבצים תרומות לשיבה.

הגיעו גם קבוצות גדולות של יהודים מסלובקיה והונגריה בלבושם המהודר, בגדי שבת מחוייטים ומקלות הליכה אריסטוקרטיים בידם, מדברים ביניהם בשפה ההונגרית. לפני כניסתם לבת העלמין הספיקו לבקר בבתי הכנסת העתיקים של העיר, ובשפת היידיש המשובשת בפיהם מתעניינים למקומו של הבית המקולל שנבלע בתוך האדמה.

לעת ערב, אחרי סגירת בתי העסק, מגיעים נכבדי העיר

על גורל חסידי גור בגטו קרקוב

גם בשעת חיסול הגטו הם לא רצו לצאת מן הבונקר. אחרי החיסול פתחו הגרמנים בחיפושים נרחבים אחרי המסתתרים. הם הסתובבו סביב חומות הגטו ובתוכו. בגטו נותרה עדיין קבוצה קטנה של שוטרים יהודים עם מפקדם שמחה שפירא. גם פלוגות הפינוי הגיעו יום-יום ממחנה פלשוב לגטו. הגרמנים חיפשו בכל עליית גג, בכל מרתף ובכל מחבוא אפשרי. גם את הבונקר של חסידי גור מצאו.

הם ירו לתוכו וצרחו: "ראוס! ראוס!" (לצאת! לצאת!). איש המשטרה היהודית, שהיה מלווה את הגרמנים ומשכנע את המסתתרים שיצאו, כי רק כך יש תקווה שיישארו

בחיים ויועברו למחנה פלשוב, לא קיבל שום תשובה מבונקר זה.

הגרמנים זרקו לתוכו פצצת גז מדמיע. מישוה החל עולה בסולם. מחצית גופו היתה בבונקר ומחציתו מעליו. כאילו רצה לחסום את הכניסה. היה זה אדם צעיר, פניו חיוורות ורזות, עטור תפילין, זקנו ופיאותיו ארוכים. מתוך הבונקר בקע קול תפילה. הגרמנים הביטו נדהמים באיש, אך התאוששו מהר, בעטו בו וצרחו: "יהודי, צא! צא מהר!"

הצעיר עמד על הסולם ותפס את רגלי הגרמני והפילו ארצה, כאילו רצה להתגונן. הגרמנים פתחו ביריות והיהודי נפל אל תוך הבונקר. תוך

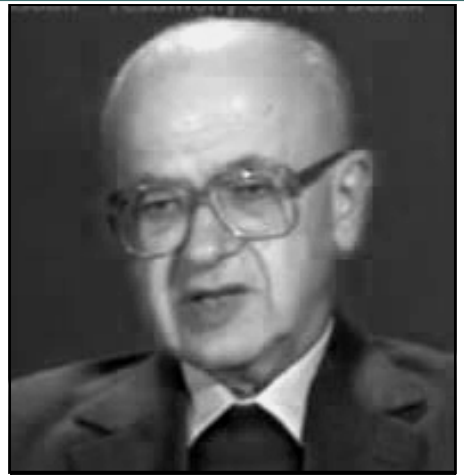
יריות ירדו שני גרמנים סולם. כחלוף כמה דקות נשמעו מטר יריות וצעקות. גרמני אחד נשאר עוד שעה קלה ליד הבונקר הזה, האחרים המשיכו בחיפושיהם במקומות אחרים.

אל תוך הבונקר נשלחו אחדים מאנשי המשטרה היהודית. כל המסתתרים היו בלי רוח חיים. שישה הרוגים. יתר המסתתרים בבונקר הזה שבמעמקי האדמה הטחובה נפטרו במשך הזמן מרעב, ממחלות וכדומה. אף פעם לא קראו לרופא. אולי האמינו שקורבנם יקרב את הגאולה. היתה דממה בבונקר ונר אחד עדיין דלק.

יוסף בוסק

והאיל לא נאחו בסבך, עמ' 75

ידידיו של אוסקר שינדלר

מאיר בוסאק 1912-1992

על אף צורתו הספרותית של הספר "רשימת שינדלר" לתומס קינלי, מדגיש המחבר את הסתמכותו על מסמכים ועדויות שב"ד ושם" ועל ראיונות עם כ-50 מניצולי שינדלר, וזאת כדי להקנות לספר משקל של אמת היסטורית, ולגיבורו – אוטנטיות של אדם, שבמעשיו הנועזים ותוך סיכון עצמי הצליח להציל כ-1300 יהודים בימי השואה.

כמי שחי בימי המלחמה בשטחי פעילותו של שינדלר - העיר קרקוב, גטו קרקוב, מחנה פלשוב ומחנהו של שינדלר בברניליץ, וכמי שהיה מקורב אליו במשך שנים אחדות, ואף זכה לשמוע מעין "ידידיו" מפיו, ברצוני להעלות פה מציאות מסויימת, שלא היתה ידועה לקינלי, ועשויה ליישב שאלות ותמיהות שונות המתעוררות למקרא הספר. כי הספר "רשימת שינדלר" הוא מעין כרוניקה של פרטים ואפיונות המתארים, אולי, הווי חיצוני של אותם הימים, אך חסר הוא את הרקע הפסיכולוגי והביוגרפי להבנת דמותו ונסיבות פעולתו של שינדלר.

הספר אינו עונה על שאלות היסוד, כגון: בזכות מה הצליח שינדלר להשפיע על השלטונות הנאצים, שקבעו את גורלם של היהודים – לחיים או למוות? זאת ועוד: ידוע לקינלי ששינדלר נעצר פעמים אחדות על ידי הגסטפו, אך כחלוף זמן קצר ביותר שוחרר הודות להתערבות טלפונית של מרכזי השלטון. בזכות מה באה ההתערבות?

את התשובות לשאלות אלה מנסה קינלי למצוא בהציגו את שינדלר כאיש עסקים עשיר ובעל קסם אישי, שידע לשתות ולהתהולל בחברת הנאצים, והעיקר – כאיש שידע לשחד אותם. זה הדבר, שעזר לו להיחלץ מכל צרה ולהשיג את מבוקשו.

כך יכול לכתוב רק אדם, שלא היה

שם אז. מי שהיה שם יודע שגדולי קצונת הס.ס., אלה שהתערבו למען שינדלר, כראש האס.אס. האוברפירר שרנר בקרקוב, בירת הגנרל-גוברנמן, ומפקד הס.ד. צורדה ואחרים – חיו חיי מלכים ממש. וילות עם גנים פונו בשבילם בסביבות העיר, שטיחים ותמונות יקרות ביותר הוחרמו מבתי גדולי האריסטוקרטים והעשירים כדי לקשט את דירותיהם, בתנועת אצבע קטנה יכלו לרוקן מחסנים של משקאות ומאכלים משובחים ביותר – האם אנשים כאלה אפשר לשחד בכמה בקבוקי ברנדי?

כה תמימה היא הסצנה בספר, כשצורדה הנ"ל (מפקד הזונדרדניסט) שביצע את הסלקציות (המיון למוות בגטו), מבקש מאת שינדלר, שהיה אז בעל בית חרושת לכלי אמאיל – אי-אילו כלים למטבח! והלא את ביתו יכול היה האיש למלא בזהב, אילו איפשר למספר יהודים עשירים, והיו כאלה, לברוח מהגטו! לשיא הנאיביות מגיע קינלי בסיפורו על 300 הנשים, שבדרך לבית החרושת של שינדלר בברניליץ עוכבו שלושה שבועות בבירקנאו – מקום המשרפות של אושוויץ – ושם קרה משהו ללא תקדים בתולדות בירקנאו – הנשים הגיעו לברניליץ, כמעט בלי להשאיר קרבן לכבשני בירקנאו; וזאת – הודות למה?

מי שקרא משהו על בירקנאו יודע שהמקום היה מלא מחסנים גדושים מזוודות, מטעמים, משקאות ואוצרות זהב ויהלומים, שהביאו מיליוני היהודים, שחשבו שהם נשלחים למקום התיישבות חדשה, כהבטחת הגרמנים, וכל המחסנים האלה היו בידי אנשי הס.ס. ומפקדי המחנה. הייתכן שאנשים אלה אפשר היה לשחד באיזו מזוודה, ולהשפיע עליהם שישחררו את 300 הנשים? ובכל זאת הן שוחררו, כפי ש-800 הגברים, שהיו בדרכם לברניליץ, עברו דרך מחנה ההשמדה גרוס-רוזן, הגיעו ליעדם בלי להשאיר קרבן בקרמטוריום של המחנה הזה.

ובצד שאלות אלה – נוספות: ספרו של קינלי הוא תיאור מעשי הצלת היהודים על ידי אוסקר שינדלר. טבעית כאן השאלה: מה הניע את הגרמני הזה לאותם המעשים? לפי קינלי, היתה זו השפעת אביו, שלא האמין בהיטלריזם, והיה מנבא תבוסה לפירר; ואף אוסקר עצמו התאכזב, בהיכנס צבאות הגרמנים לסודטים, ארץ מגוריו. אך כל זה יכול היה לגרום להתרחקותו של אוסקר מהפעילות הנאצית, ודבר

זה לא קרה, ובמקום התרחקות מהפעילות המפלגתית הוא החל להגיש עזרה ולפעול להצלת היהודים, עד כדי סיכון עצמי....

ברור, שהבסיס העיקרי לפעילותו של שינדלר היה הצד הנפשי, המבנה הפסיכולוגי שלו, אך ייתכן, שגם גורמים ביוגרפיים, אולי אפיונות מחייו, הצטרפו לעיצוב אישיותו, ואותם אין קינלי מכיר. מפיו של שינדלר שמעתי משהו באותו הנושא, ואני רואה חובה למסור את דבריו בפגישה מסויימת עמו, כי בהם גם תשובה לשאלות, שהועלו לעיל.

אף שאבי הי"ד עמד בקשר מסחרי עם אוסקר שינדלר מתחילת 1940, אני, אישית, הכרתי אותו רק בשלהי 1944, כשהובאתי לברניליץ, בה עמד שינדלר להקים בית חרושת לפגזים אנטי-טנקיים. גם ברניליץ היתה רחוקה מלהיות גן עדן מבחינת המגורים והתזונה (עם השחרור היה משקלי 38 קילו), אך שם לא רצחו אנשי הס.ס את האסירים. שינדלר ידע לרסנם. אחרי המלחמה הוזמן שינדלר על ידי ניצוליו להתארח בארץ. כמעט שנה בשנה ביקר כאן במימון, ובכל אחד מביקוריו היינו נפגשים...

וכך אמר לי שינדלר

רבים שאלו אותי מה היתה הסיבה לעשייתי למען היהודים? לאמיתו של דבר אין לי תשובה ברורה לכך. אך אולי פעלו עלי גם מקרים ביוגרפיים ונסיבות מסויימות בחי.

בשכנות לביתנו בצוויטאו התגורר הרב ד"ר קנטור עם בני ביתו. הם היו אנשים טובים מאוד. שני בניו היו חברי הקרובים ביותר. הייתי בא לביתם. הד"ר קנטור אהב לשבץ את דבריו בסיפורים מהברית הישנה. הוא היה אדם נפלא, על אף הסתירות בו, מצד אחד היה רציונליסט, איש ההיגיון הישר, אך לעיתים היה אומר: ובכל זאת, לפעמים, קורים מקרים, שאינם מתיישבים עם השכל הפשוט שלנו... כן, לפעמים קורים מפנים היסטוריים בלתי צפויים, שאין לערער על הנס שבהם, על התערבות כוח עליון ממש.

זוכר אני את אחת הדוגמאות שלו על המלך סנחריב, שכבש בזמנו ערים וארצות, את כל המזרח עד הים התיכון וגם לירושלים הגיע, והיא עיר קטנה וחלשה.

(המשך בעמוד הבא)

ידידיו של אוסקר שינדלר (המשך מעמוד קודם)

והנה בתבליטים האשוריים שנחשפו, מספר סנחריב על כיבושיו הרבים, ועל ירושלים הוא מספר שאת מלכה סגר כציפור בכלוב, אך על כיבוש העיר – אף מילה. כאן לא הצליח. אני משער שהיום היה הד"ר קנטור מעלה את הנס, שקרה פה, כשהגנרל רומל, אשר כבש את אפריקה הצפונית, נעצר במצרים, ממש בשערי ארץ ישראל.

הייתי כמעט בן-בית אצל הקנטורים. האם זה שקירב אותי ליהודים? ואולי יותר מזה עובדת היותי זמן מסוים סוכן מכירות, ואז באתי במגע עם סוחרים יהודים בערים ובעיירות, בני אדם ככולם, ככולם ...

אמי היתה אישה עדינה מאוד, נוצריה אדוקה ביותר. זוכר אני אותה כשהיא עומדת ליד תמונת ישו ופסלונה של הבתולה הקדושה. לפעמים, כשראיתי אותה מתפללת, הייתי מהרהר בסיפורו של הרב קנטור על האישה העקרה, שעמדה בבית המקדש והתפללה, כששפתיה נעות, וקולה אינו נשמע, והיא נודדת נדר שאם יגאל אותה אלוקים מעקרותה, ויולד לה בן, היא תקדיש אותו לשרת בבית המקדש. והבן שנולד היה לנביא

אני עצמי הייתי תמיד פרוח. מסיבה בריאותית לא הניקה אותי אמא. כנראה מהמייניקה ינקתי לא חלב אלא קוניאק. תמיד – הרפתקאות, התחרויות אופנועים... כרבים מצעירי הגרמנים בסודטים הצטרפתי למפלגה הנאצית של הנליין. אולי התרשמתי מהסיסמאות של איחוד האומה והקמת מעצמה גרמנית עולמית. לא תמיד פועלים לפי ההיגיון, וגם הגיל קובע. הייתי למרגל. הצי'כים שבגבול גרמניה דנו אותי למוות. ישבתי בתא וחיכיתי לביקורו האחרון של הכומר. ובמה מהרהר אדם במצב כזה? באבא ואמא, בבית, ברחוב, בשכנים, בחברים, במשפחת קנטור ותמונת אמי מתפללת ליד תמונת ישו ופסלונה של מריה. והכל התקשר בקרבי – מחשבות של המוות ושוב ישו ומריה ואמא, והרב קנטור, והנה התרוצצות המחשבה – הלא גם הם – ישו ומריה – היו יהודים ... ואני ידעתי כבר אז מה מצבם של היהודים בגרמניה וכאילו נדרתי נדר: אם אשאר בחיים, אגיש להם עזרה, כפי יכולתי.

בזכות ה"ריטטר קרויץ"

הצי'כים לא הוציאו אותי להורג,

ואני זכיתי על מעשי ב"ריטטר קרויץ" – "צלב האבירים". העיטור פתח לפני את כל האפשרויות בימי המלחמה. הודות לו זכיתי לאמון אצל הגרמנים, שקבעו הכל. הייתי בעיניהם נאצי מסור בלב ונפש ... (פתאום הפסק, החוויר, הביט עמוק – עמוק בעיני ואמר: תן לי יד, שכל עוד אני בחיים לא תספר על ה"ריטטר – קרויץ" לאיש ...)

ידעתי שרק מעטים מאד זכו בעיטור זה, שהוענק רק על מבצע בלתי רגיל, והבנתי שהשגת תוכניות הביצורים הצי'כיים היתה קשורה במשהו ששינדלר לא יכול להתפאר בו אחרי המלחמה, ולכן הוא נמנע מלגעת בנושא. הבנתי גם מדוע לא גוייס לצבא, אף שבפרוץ המלחמה היה בן 31 שנים בלבד. ואז התברר לי איך בראשית המלחמה נפתחו לפניו שערי ההתעשרות המהירה, וכיצד בתכניות להקים מפעל לייצור נשק בשלהי המלחמה, תוכניות שהיו חסרות כל בסיס רציונלי, נתמכו על ידי המוסדות העליונים שקבעו הכל. בזכות ה"ריטטר קרויץ" הצליח לחלץ כ-1200 יהודים (על 300 הנשים ו-800 הגברים נוספו עוד כמאה ששינדלר אסף מקרונות המוות). ועתה, כשקראתי את ספרו של קנלי, התברר לי מדוע בשעת צרה היה שינדלר פונה אל אנשי האבוהר – מוסדות הריגול הגרמני.

וכאילו מתוך רצון לעבור לנושא אחר, אמר שינדלר: ובכל זאת, כידוע לך יולק וינר אינו מפסיק להאשים אותי. אני רוצה להסביר לך את הדבר, דווקא לך, כי אביך ז"ל היה עד לדבר. יולק טוען שבגסטפו בקרקוב נתתי לאביו שתי סטירות. אבל צריך להבין הסיטואציה של אותה השעה. באתי לקרקוב עם חברי קרל גומולה, שנינו ממנהיגים איסטראו. אביך ו-ווינר הזקן נקראו אז לגסטאפו. הם נדרשו, כשני סוחרים סיטונאים לכלי אמאיל, לחתום על העברת חנויותיהם לידי הרייך הגרמני. אביך חתם, ואז אנשי הגסטאפו אמרו לו, שקרל גומולה יהיה ה"טרויהנדר" בניהול העסק. כידוע לך, אביך נשאר בעסק וניהול אותו, וגומולה בא רק פעם בחודש לקבל את המשכורת.

לאחר שאביך חתם, הם פנו באותו עניין לווינר. אני הייתי אמור להיות ה"טרויהנדר" שלו, אבל הוא סרב לחתום ואמר: זה רכוש ואין לי צורך בשום "טרויהנדר". זו היתה פגיעה גם ברייך הגרמני וגם בי, ואילו לא הייתי נותן לו שתי סטירות, היו אנשי הגסטאפו מתנפלים עליו ומכים אותו

עד מוות. ועם זאת, כשנתמנית ל"טרויהנדר" של חנותו, הרשתי ליולק לבוא לחנות והוא ניהל את העסק. אני יודע היטב שעשה עסקים לא רעים מתחת לשולחן. וכשקיבלתי את בית החרושת של אמאיל, סיפקתי סחורות לחנותו של וינר, כפי שסיפקתי במשך למעלה משנתיים לאביו. וכשבא להקמת בית החרושת בברניליץ, ומאות אנשים התחננו שאקח אותם אתי, לקחתי עמי את יולק ומספר פועלים, אולי בכך הצלתי את חיי.

אמרתי לו: "אומרים, שכדי להתקבל לרשימתך היה צריך לתת דולרים, זהב, יהלומים, ואתה נהנית מזה". "וכמה נתת אותה?" שאל אותי. "אף פרוטה, ראשית, לא ידעתי על הרכבת הרשימה הזאת, שנית, לא היה לי כל קשר עם מכיני הרשימה ושלישית – אף פרוטה לא היתה בכיס. אני חושב שרק בזכות היותי רשום בכרטיס המחסה כמסגר מומחה זכיתי להירשם".

"היה בטוח, שמאות היו כמוך. והלאו תבין, שלא אני אישית הרכבתי את הרשימה, לכל היותר דרשתי לצרף שמות מסויימים. מלבד זאת, אתה מדבר על זהב ודולרים שקיבלתי, התדע, כמה מתווכים היו בעניין? נעשה חשבון קר: באתם לברניליץ באוקטובר 1944 והייתם עד סוף המלחמה, ז"א כחצי שנה. התוצר שלכם היה - אפס. אני חייב הייתי להשקיע בהובלת המכונות, ייצובן, חומרי מתכת, ובעיקר - תשלום לאס.אס. עבור כל עובד - 6 מארקים עבור פועל רגיל ליום ו-7.50 עבור מומחה. בברניליץ היו 1,200 אנשים, ז"א כ-7,000 מארקים ליום. כפול 150 ימים - הרי מיליון מארקים רק לקופת האס.אס. זה היה כרבע מליון דולאר של אז, כששוויים היה פי שלושה גדול מאשר היום ...

והלא יכולתי לנהוג אז כפי שנהג אותו "האוסטרי הטוב" יוליוס מאדריץ, שהכל מספרים בשבחו שכן בפלשוב סיפק תוספת מזון לפועליו. אך מה עשה בשלהי המלחמה? עזב את הפועלים, חיסל את העסקים, ופועליו נשלחו לגרמניה, רובם לשטוטהוף, ושם נספו כמעט כולם. והוא, עם רכוש של מיליונים שהרוויח מעבודת 3,000 היהודים, תופרי המדים בצריפיו, בא כאזרח מכובד לאוסטריה, ואני - כיסי ריקים. ובכל זאת, ראה, אף לרגע אינני מתחרט על שעשיתי

מאיר בוסאק

המסתור בגטו

אחרי פעולת ציגנריה, הסתתרה אחותי, בילה נכה הי"ד בת שתיים עשרה, בצד הארי, אצל עובדת פולניה שעבדה אצלנו שנים רבות. שבוע לפני חיסול הגטו באה אחותי אלינו, לגטו. באותם ימים הצליחו מספר חברי המחתרת, שהתחמקו מציפורני הגסטפו, לבנות מסתור בבית קטן בצמוד לבנין של המשטרה היהודית. הם בנו קיר באמצע עליית הגג, טיחו אותו כך שדמה לקירות שבעליית הגג. הגרמנים התחילו להעביר מפעלים ועובדים מהגטו אל מחנה העבודה בפלאשוב, והיה ברור שחיסול הגטו מתקרב. אחי משה ואני קיבלנו משימה מהנהלת המחתרת - ללכת יחד עם ההורים למחנה פלאשוב, ולארגן שם קבוצה של חברים שהגיעו למחנה מישובי הסביבה, במטרה לברוח בקיץ ליער, למקום שיוכן עבורנו.

כאשר התחיל חיסול הגטו, הכניס אחי משה את אחותנו למסתור. לאחר חיסול הגטו עברו הורי, יחד עם קבוצת העבודה שלהם, לפלאשוב, ואנחנו, אחי משה ואני חיכינו, יחד עם קבוצת העבודה שלו, לפני שער היציאה מהגטו. ליד השער עמדו שוטרים יהודים ואנשי אס.אס, והאחרונים היו מכוונים מי ליציאה לעבודה ומי למשלוח, והשוטרים היהודים וידאו שהאנשים ילכו למקום אליו כווננו על ידי אנשי האס.אס. אחי משה הופנה לשער היציאה, ולי סימן האס.אס בידו ללכת למגרש של בית החרושת, שם רוכזו האנשים למשלוח. רצתי מהר לשער של היוצאים לעבודה, והשוטרים היהודים לא הספיקו לתפוס אותי.

דאגנו מאוד לאחותי ולחברים שלנו שהיו במסתור. כשהתחילו להביא גוויית של הנרצחים מהגטו הצטרפתי לקבוצת הקברנים, בתקווה שאולי אזהה מישהו. את הקבר, בגודל של חצי מגרש כדור רגל, הכין טרקטור, ואת הגוויית היו זורקים

למטה מגובה רב. כולם היו ללא בגדים, ולא התאפשר זיהוי. קבוצת העבודה שלנו המשיכה ללכת, כל יום, בליווי שומרים אוקראינים, למקום העבודה שלנו הקודם בבניין העירייה של פודגוז' לשעבר. תפקידם של חלק מעובדי הקבוצה היה לפנות מהדירות שבגטו ארונות וקופות שנשארו אחרי הגירוש. אחי משה ואני עבדנו בבית המלאכה, ושיפצנו את הרהיטים לפני שנשלחו לגרמניה. לפעמים היו חברי הקבוצה, שעסקו בפינוי חפצים מהגטו, מוצאים דברי ערך או כסף, ואז היו מחליפים עם הפולנים שמעבר לגדר, את הכסף ודברי הערך באוכל. כולנו התחלקנו באוכל.

באחד הערבים, אחרי גמר העבודה, נצטוונו להתרכז בטור, האחד אחר השני, ולא בחמישיות כמו שהיה בדרך כלל. הבנו שמתכוונים לעשות חיפוש. לי לא היה שום דבר ערך או כסף, ולכן התייצבתי ראשון בטור, על מנת לאפשר לאחרים להיפטר מדברים אסורים שהיו ברשותם. השוטר היהודי המנוול הכניס את ידו לכיס שלי, כשבדו שטר של 500 זלוטי, ואז הוציא את השטר והראה ל-אס.אס. מה מצא בכיס שלי. איש האס.אס. הרביץ לי עם שוט, על הראש. נזכרתי ברצח הראשון שראיתי, כשחייל גרמני היכה יהודי על ראשו, עד שהיהודי נפל על הארץ, ואז עוד בעט איש האס.אס. עם נעל בראשו, עד שהיהודי נפח את נשמתו. אמרתי לעצמי שנפילה היא מוות, ואסור לי ליפול. האס.אס. היכה אותי ללא הרף, ואני התאמצתי שלא ליפול. למזלי הוא התעייף ועזב אותי. השוטרים שיחררו את כל קבוצת העבודה חזרה למחנה, ואילו אותי, יחד עם בחור ובחורה נוספים, עצרו והביאו אותנו חזרה לגטו, לחדר משמר של המשטרה היהודית. שוטר יהודי מנוול, בשם ווילהלם גמסקי, ישב על ספה קטנה עם הבחורה שנעצרה איתי, ואני כולי

פצוע ומדמם, נשכבתי על הרצפה מאחורי הספה, וכך הצלחתי לשמוע את מה שהוא מספר לה. לאחר כמה זמן נודע לי שהבחורה הזו הייתה ארוסתו, וכשגילתה שהוא משתף פעולה עם הגסטאפו היא עזבה אותו. כעת הוא דאג שיעצרו אותה, בנסיון להחזירה לחיקו. הוא סיפר לה שבגטו אין כבר יהודים, ונותרו רק אנשי המשטרה היהודית, שתפקידם לאתר יהודים מסתתרים. באחד מסיווריו עם חברו יוסי שפירא, בנו של מפקד המשטרה היהודית, הוא שם לב שגג הבניין הצמוד למשטרה היהודית מכוסה כולו בשלג, פרט למקום אחד שאין בו שלג. הוא הבין שמתחת למקום הזה מסתתרים אנשים, וחוס הגוף שלהם המיס את השלג שהצטבר על הגג. גמסקי המנוול סיפר למי שהיתה ארוסתה כיצד עלה על הגג, והתחיל להרים את הרעפים, וברגע שנוצר פתח, תפסו אותו האנשים שהיו במסתור, ומשכו אותו פנימה. עוד שמעתי מספר כי למזלו רץ שותפו למשרד המשטרה, שהיה בקרבת המקום, והזעיק גרמנים ושוטרים, וכך תפסו את כל האנשים שהסתתרו במחבוא. עוד הוא התפאר שהאנשים שהסתתרו שם היו פריטזונים, והיה להם אפילו אקדח. וכך בעצם נודע לי שמצאו את המחבוא בו הסתתרה אחותי ושהיא נרצחה על ידי הגרמנים.

אחרי יום שוחררתי מהמשטרה חזרה למחנה פלאשוב.

אחרי המלחמה ביקרתי בבניין, וראיתי בפרוזדור שבקומת קרקע סימנים של 16 חורי כדורים גבוהים, וסימן אחד של כדור נמוך יותר, הבנתי שהכדור הנמוך נועד לאחותי.

אחרי המלחמה חיפשתי זמן רב את השוטר ווילהלם גמסקי, בסוף התברר לי שהוא היה בפולין שם היה בבית סוהר במשך שלוש שנים ולאחר מכן שוחרר והתגייס לגיון הזרים.

יואל וולף

wolf.yoel@gmail.com

הצדיקים שלאק וזבוריה

הרוקח תדאוש פאנקוויץ', בספרו בית מרקחת בגטו קרקוב, כותב, בעמוד 20, כך:

"ד"ר ארמר הוא שהמליץ לפניי על שני פולנים שהורשו להיכנס לגטו לרגל עבודות שעשו. השניים ולאדיסלבא שאלק ורומן זבוריה היו מתייצבים בבית המרקחת מספר פעמים בחודש ומביאים עמם מעטפות גדולות. המעטפות הכילו ניירות מזוייפים, תעודות זהות, חותמות עשויות ללא דופי, מסמכים וכתבי עת של ארגוני המחתרת. הנמענים היו באים כדי לקבל את המעטפות, על פי רוב

בשעות הערב או בלילה. כתב העת שימשו חומר קריאה לכל אורחניו הקבועים ואחר כך הועברו הלאה.

בדירתו של ו' שלאק נמצא בית דפוס סודי, ושם עבדו שני הפולנים ועמם אנשים נוספים. ביניהם היה גם הנריק טייכלר, גרפיקאי ידוע, תושב הגטו. כשהרגיש טייכלר שמתקרבת סכנה היה מוצא לעצמו מקלט אצל שלאק, ויושב שם עד שנסתיימה ה'אקציה' כשעבר הגטו לשליטת הגסטפו, ב-15 באוקטובר 1942, הפסיקו שלאק וזבוריה את פעילותם בתוך הגטו ותעודות המעבר איבדו את תוקפן."

שוד וביזת תשמישי קדושה מיהודי קרקוב על ידי הגרמנים

בספטמבר 1939 החלה ההתקפה הגרמנית על פולין, ואחת ממטרותיה היתה להשמיד את כל יהדות פולין ונכסי תרבותם. לפיכך, כל נכס יהודי שיכול היה להעשיר את הרייך השלישי או את שאיפותיהם הפרטיות של הגרמנים שבמקום, היה יעד להחרמה, שוד וביזה. כבר ב-6 בספטמבר 1939 פורסם צו שאסר על היהודים מכירה של מקרקעין, נכסי דלא נידי ומטלטלין השייכים להם, בתחולה מ-1 בספטמבר 1939.

שבועיים מאוחר יותר, ביום הכיפורים שחל באותה שנה ב-22-23 בספטמבר, הורה פול סיבר (Paul Sieber), ראש הגסטפו במחוז קרקוב, על החרמת כל תשמישי הקדושה וחפצי הערך מבתי הכנסת בקרקוב. לדברי אלכסנדר ביברשטיין, בספרו *Zagłada Żydów w Krakowie* הופקדו אלה במכון Ost שבאוניברסיטה היגלונית. הפמוטים העתיקים, עשויים עבודת יד, נלקחו לטירת הואוול, שהיתה למקום מושבו של הנס פראנק, מושל הגנרלגוברנמן (Generalgouvernement). בנוסף, נצטוותה הקהילה היהודית של קרקוב למסור לפקידים הגרמנים, שהגיעו לעיר, רהיטים וחפצי ערך על פי דרישתם של האחרונים.

ב-5 וב-6 בדצמבר חסמו הגרמנים את רחובות קז'ימיז' כדי להחרים את כל דברי הערך שהיו בידי היהודים. ביברשטיין דווח ביומנו כי מהיהודים נשדדו "חפצי קודש, ספרי תורה, פמוטים, גביעים בעלי ערך אמנותי ודברי ערך אחרים". הקהילה היהודית נצטוותה למסור "דברי קודש עשויים זהב וכסף שהשתייכו לבתי התפילה בקרקוב". גם "הספר השחור של יהדות פולין" (*The Black Book of Polish Jewry*) מדווח על אקציה זו. שוד דומה היה בפודגוז'ה בפברואר 1940.

ב-16 בדצמבר 1939 הקים הנס פרנק את "הנאמן לאבטחת נכסי אמנות ותרבות בגנרלגוברנמן" *Sonderbeauftragte für die Sicherung der Kunst und Kulturschatze im Generalgouvernement* של קייטן מילמן (Kajetan Muhleman). ב-15 בינואר 1940 פרסם מילמן צו להחרמת כל הנכסים

האמנותיים שנעשו לפני שנת 1850 כולל: "ציורים, אובייקטים של עיצוב ואמנות כגון רהיטים, פורצלן, זכוכית, חפצי זהב וכסף, שטיחים, רקמות, וכן רישומים, יצירות גרפיקה, הדפסים, נשק, שריונות, מטבעות, מדליות, וכל האובייקט אחר של אמנות".

צו של המושל מיום 24 בינואר 1940, שפורסם על ידי שטדהופטמן קרל שמידט ב-15 בפברואר, הורה לכל היהודים ולכל המוסדות היהודים לדווח נכסיהם עד הראשון במרס 1940.

כדי להתחמק מרוע הגזירה הופקדו חלק מהנכסים התרבותיים היהודים בידי פולנים, אשר, אם נתפסו, שלמו על כך את המחיר הגבוה ביותר. אלכסנדר ביברשטיין נזכר שבמחנה הריכוז פלשוב היו פולנים שנכלאו כי בבתיהם ובחפציהם נמצאו תשמישי קודש מכסף. הרוקח תדאוש פנקביץ כתב בספרו "בית מרקחת בגטו קרקוב" כי איחסן אצלו שנים-עשר ספרי תורה של הקהילה היהודית בקרקוב, ספרים שהובאו אליו מבתי הכנסת בעיר.

למרות שהגרמנים שדדו כבר את תשמישי הקודש היקרים ביותר, הותר לקהילה היהודית בעיר לערוך קטלוג של כל שאר הפריטים שברשותה; ועוד, בעתון היהודי גזטה ז'ידובסקה פורסמה ידיעה, ב-10 בדצמבר 1940, כי הגרמנים יאפשרו הקמת מוזיאון יהודי, אם כי איש לא ידע האם הידיעה נכונה. מספר אנשים, תחת פיקוחם של המהנדס לודביק גוטמן, החלו להכין את התעוד. יעקב שטנדיג כותב כי הוא עבד בבית הכנסת הישן בהכנת המצאי, תוך שהוא רושם ומציין את המוצגים ומצרף את התעוד המתאים. למרות הביזה הראשונית לא היה מספיק מקום לאחסן את כל תשמישי הקודש של הקהילה היהודית.

ב-21 בחודש מרץ 1941 הועברו כ-150 ספרי תורה, פמוטים, כיסויי שולחן ועבודות רקמה, מבית הכנסת הרמ"א ועוד חפצים רבים לגטו לרחוב לימנובה 2. חלק אחר, שנותר עדיין מחוץ לגטו, הועבר מאוחר יותר – על ידי עזרה ושוחד – ואוחסן בבניין היודנראט.

בחורף 1942/1943 הוחלט לאחסן את כל מצאי תשמישי הקדושה בכיפה של בית הלוויות בפלשוב, במקום שהוכן מראש למטרה זו. ביוני 1944 הורה אמון געת, מפקד מחנה הריכוז פלשוב, לפוצץ את המבנה על מנת לאפשר הקמת מסילת רכבת נוספת למחנה. אותם פריטים ששרדו את הפיצוץ התגלו ורובם הועברו לברלין אל *Institute für Ostdeutsche Forschung*.

חיסול גטו קרקוב איפשר לגרמנים לשדוד, ללא חשש מעונש, את כל דברי הערך שנותרו אחרי הגליית היהודים. פליקס קופרה (Feliks Kopera) בספרו "אובדן והרס של יצירות אמנות ומונומנטים של קרקוב" (*Straty i zniszczenia dzieł sztuki i zabytków Krakowa*) מצין כי ליהודי קרקוב היו לא רק ציורים, אלא גם שטיחים רבים וכלי כסף שאותם ירשו במהלך הדורות. עם חיסול הגטו נשדדו ונגזלו, על ידי אנשי הס"ס ועוברים ושבים, שקים רבים מלאים בכלי כסף.

ולסיום, חלק קטן מהניצולים הצליחו להחביא ולהסתיר מידי הגרמנים חלק מהאוצרות המשפחתיים, ואחרים הצליחו לקבלם חזרה מידי הפולנים שנתבקשו לשמור עליהם. אך על פי צו מה-1 במרץ 1946 של השלטונות הפולניים נדרש כל אחד לדווח על דברי הערך שברשותו, ונאסר יצואם מהמדינה של כל יצירות האומנות או יצירות בעלי ערך היסטורי.

אחרי הפוגרום של קרקוב, באוגוסט 1945, ופוגרום קיילצה ביולי 1946, כשביקשו היהודים להגר למדינות אחרות ולהוציא את דברי הערך שברשותם יחד עמם, הם נאלצו להגיש בקשה להיתר כזה מהוועדה לשימור בקרקוב. הוועדה, שחבריה היו מומחים לאמנות ופרופסורים באוניברסיטה, דחתה את רוב הבקשות, והחפצים הוכללו ברשימות של עתיקות. בגין אותן בקשות מעטות שנענו בחיוב חוייב תשלום של 22% מערכם...

**אגנישקה-אנה יאס-אלסטון,
דוקטורנטית באוניברסיטה
היגלונית
תרגום לעברית: לילי הבר**

**נא הקדימו ושלחו את דמי החבר השנתיים בסך 150 ₪
לחשבונית מס' 6117102 לחשבונית מס' 17209 ת"א אביב 17209
לחשבון 2167/89 בנק אי"א (13) סניף 079 הרצליה**

קוראים כותבים

לכתבה על בתי קפה ומסעדות אוסיף כי בשנת 1930 הוסבה המסעדה הקטנה של וייסברוט שבפינת דיטלה למסעדה חלבית, והאחרת, ברחוב סטרוביטלנה 26 היתה בשרית (הבית לא קיים כבר). למרות ששתי המסעדות היו כשרות, יהודים אורתודוקסים לא אכלו שם.

צבי גרינגרס

אחיה של אמי, הנק שפרבר, השתתף באופן פעיל במבצע "ציגנריה", יחד עם אח של דודי, בנק הלברייך. לאחר הפעולה נלכדו כל חברי הנהגת "איסקרא". באמצע פברואר 1943 נאסר ונורה הנק שפרבר. בנק הלברייך נלכד ב-19 בפברואר 1943. סוכני הגסטאפו שמו עליו מארב, וכדי לא ליפול לידיהם, זרק רימון ונהרג. לאחר מותו הוענקה להנריק שפרבר, על ידי נשיא פולין בשנת 1948, תעודת אישור על פעולתו במחתרת בקרקוב. התעודה שמורה בארכיון בית לוחמי הגיטאות.

אלכס איסלר

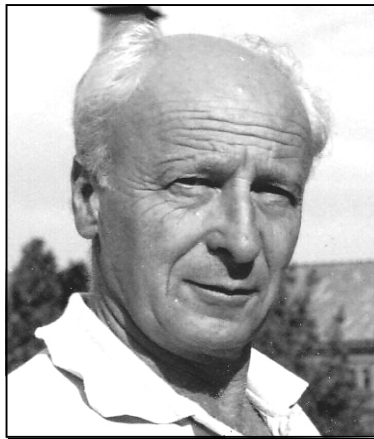
בקרקוב היה מפעל לשוקולד בבעלות אדם פיאסצקי, ובכיר המרכזית, ב"ליניה B", היתה חנות שוקולדים שמכרה את תוצרתו (השוקולד הפופולרי ביותר היה "דניושה" – מעין ריבוע עם מילוי ועליו חתימת הבעלים). כולם היו בטוחים שהבעלים הוא פולני. על פי רשימות היהודים בגטו קרקוב התברר כי האיש יהודי. אולי משומד?

ברחוב גרודצקה היתה חנות לממכר בשר ונקניקים "קורקביץ" ובה הוצבה דמותה של מריה אם ישו. מרשימות של בעלי בתים משנת 1907 נרשם כי מר ליאון קורקביץ גר ברחוב יעקובה 8. והרי לכם עוד יהודי.

יוסף בוסק

כך הגענו לישראל: הורי צבי הרש ואמי רחל רוז' פריס, סבתי יכטה ניסנבוים ואנוכי בן 10, יצאנו מקרקוב באמצע חודש פברואר 1947 ברכבת לוורשה, משם המשכנו ברכבת דרך צ'כיה לפריז. לפגוש את אחיו של אבי שגר בפריז. לאחר מספר ימים בפריז המשכנו ברכבת למרסי. עלינו על אונית משא יוונית בשם "מרטון" ובמשך 7 ימים שטנו בים התיכון דרך פיראוס, אלכסנדריה ומשם לחיפה. הגענו בתאריך 30.03.1947 ביום פיצוץ בתי הזיקוק בחיפה.

יוסף פריס

ויקטור אברהמר ז"ל 1929-2015

ויקטור אברהמר ז"ל

ויקטור (ויטק) נולד ב-7 ביולי 1929 בקרקוב, בנם היחיד של אוגניה לבית לרנר והרמן אברהמר. השפה בבית הייתה פולנית, וכך גם התרבות. סבו, ישראל, הקים טחנת קמח בעיירה ז'לונקי ובקרקוב היתה למשפחה מאפייה, אותה ניהל האב הרמן, שהיה אופה ומנהל חשבונות בהכשרתו.

עם פרוץ המלחמה ברח המשפחה למזרח פולין, ללבוב, וכשהחלה בניית הגטו בעיר, עברה המשפחה, מצויידת בתעודות מזוייפות, לוורשה. ויטק למד בחשאיות בבית ספר וכשזה הפך מסוכן מדי החל ללמוד אצל מורה פרטי. בשנת

1944 נתפס על-ידי הגסטפו והיה עצור שלושה לילות; אמו הצליחה לשחרר את הרופא הראשי של הגסטפו, וזה העיד כי ויטק אינו יהודי. בן 15 הצטרף לפעולות המחתרת הפולנית, תפקידו היה, לשאוב מים מבארות ולהעבירם לבתי חולים שדה, או לחלק מכתבים מהמשפחות לחיילים בחזיתות.

בתום המלחמה חזרה המשפחה לקרקוב. המאפיה של המשפחה נחרבה כליל, אך טחנת הקמח בז'לונקי נותרה במקומה והאב הרמן, יחד עם אחיו שמק, חזרו לעבוד בה ולנהל אותה. יום אחד בדרכו לעבודה נרצח שמק על-ידי פולנים, והאב לא רצה להמשיך לעבוד בטחנת הקמח והשכיר אותה. לימים הטחנה נמכרה.

כבר ב-1950 ניסתה המשפחה לעלות לישראל, אך בקשתה לאישורי עליה נענתה בשלילה, ככל הנראה בשל פעילותו של ויטק בתנועה הציונית בשנים 1946-1949. ויטק למד הנדסת חשמל בעיר גליוויצה, עבד בחברת חשמל ובמשרד ממשלתי, וב-1957 משאורה בקשת המשפחה להגירה לישראל עלה ויטק לבדו, והוריו הצטרפו מספר חודשים אחריו.

בישראל עבד ויטק בחברת חשמל ולאחר-מכן כאזרח עובד צה"ל. הוא אהב לטייל והתעניין מאד בספרות והיסטוריה, כמו-כן נהג לשחק טניס וברידג'. במשחק הברידג' הוא הצטיין ואף זכה בתואר הבכיר רב אומן ארד. הותיר אחריו אשה, שלוש בנות ושישה נכדים.

ששת בתי הקברות היהודים בקרקוב

מראשית ההתיישבות היהודית בקרקוב ועד היום קברו היהודים את מתיהם בשישה בתי קברות:

מאמצע המאה ה-13 ועד לשנת 1495 היה בית הקברות היהודי סמוך לחומת העיר, לא רחוק מכנסיית św. Anna של היום.

משנת 1495 ועד לשנת 1552 היה פעיל בית הקברות שבצפון רחוב שרוקה. **מ-1552 ועד 1804** נקברו יהודי קז'ימייז' בבית הקברות ה"ישן" הצמוד לבית הכנסת של הרמ"א ברחוב שרוקה.

מ-1804 ועד 1932 ומ-1945 ואילך: נפטרי הקהילה נקברים בבית הקברות "החדש" ברחוב מיודובה.

מ-1932 ועד השנים הראשונות לכיבוש הגרמני נקברו מתי קרקוב היהודים בבית הקברות ברחוב אברהמה 3. עליו נבנה מחנה פלשוב.

מ-1888 ועד לכיבוש הגרמני נקברו מתי קהילת פודגוז'ה, בבית הקברות ברחוב ירוזלומיסקה 25. גם עליו נבנה מחנה פלשוב.

אבלים על פטירת חברתנו

הלנה ברטוניק-גולד ז"ל

ומשתתפים בצער המשפחה

אבלים על פטירתו של

מארק גולדפינגר ז"ל

ומשתתפים בצערה של
חברתנו שרה (לושיה) פלר